

Sant Cristòfor

Aquest treball forma part del llibre

La Capella de Sant Cristòfor i el barri del Regomir de Barcelona

**Centenari de la benedicció d'automòbils
1907 - 2007**

Autor: Josep Capdevila i Soldevila

Edita: La Capella de Sant Cristòfor

Impressió: Multitext S.L.

Dipòsit legal: B-26474-2007

Història i llegenda

Quan estudiem la vida de sant Cristòfor el primer que observem és que l'Església ha donat culte a un important nombre de personatges que porten aquest nom. No és estrany que hagi succeït així, ja que Cristòfor o Cristòfol, que en grec és *Khristóforos*, vol dir 'portador de Crist', nom que evoca una de les missions que més identifiquen els cristians, és a dir, portar Crist al cor i fer-lo present en la pròpia vida, en la societat que ens envolta i arreu del món.

Mn. Martirià Brugada, en els seus estudis sobre sant Cristòfor,¹ afirma que l'hagiografia esmenta amb aquest nom diversos sants: sant Cristòfor el Bàrbar (màrtir sirià del s. IV), el beat Cristòfor de Campobasso (franciscà del s. XV), sant Cristòfor de Xipre (màrtir), sant Cristòfor de Collesano (pare de família i després monjo sicilià del s. X), sant Cristòfor de Jerusalem (màrtir palestí), sant Cristòfor de la Guàrdia (nen màrtir toledà del s. XV), el beat Cristòfor de Milà (destacat predicador del s. XV), el beat Cristòfor de Monza (deixeble de sant Bernardí de Siena del s. XV) el beat Cristòfor de Penne (franciscà del s. XV), el beat Cristòfor de Romagna (franciscà que morí a l'edat de cent anys al convent de Cahors, el 1217), sant Cristòfor de Tràcia (màrtir), sant Cristòfor de Còrdova (monjo màrtir del s. IX), el beat Cristòfor de Pavia (franciscà de Borgo San Sepolcro, al s. XVI), sant Cristòfor d'Adrianòpolis (martiritzat el 1818), sant Cristòfor Gurieli (màrtir de l'església georgiana, a Damasc, el s. XV), sant Cristòfor el monjo (a l'església georgiana, mort el 1871), el beat Cristòfor (adolescent mexicà màrtir de Tlaxcala el 1527), i sant Cristòfor Magallanes (màrtir mexicà).

Sens dubte, el sant que durant tota l'edat mitjana ha motivat més devoció popular i en el seu honor s'han erigit més esglésies i monestirs, tant a Orient com a Occident, ha estat el patró de la nostra Capella, sant Cristòfor de Lícia.

Durant els primers segles de l'Església, la història, la tradició i la llegenda queden de tal manera barrejades, que es fa molt difícil

1. M. BRUGADA. *Sant Cristòfor, el portador de Crist*, C.P.L., Barcelona, 2003, p. 3.

destriar els fets reals dels imaginaris. Com succeeix amb altres sants dels primers segles dels cristianisme, no ens ha d'estranyar que en sant Cristòfor hi pugui haver la perpetuació i la cristianització d'elements mítics, ja sigui de l'heroi Hèrcules transportant Eros, tema molt estès en el món oriental, o bé de Caront traspasant els difunts a l'altra riba de l'Aqueront. En la cultura indoeuropea, el tema de la travessia nocturna dels cursos dels rius forma part de diversos mites i llegendes. Això no ens ha de sorprendre i el mateix Pau VI ens ho va fer notar quan va dir: «Tot el que és profundament humà, és també cristià.» Moltes vegades hem vist com alguns mites pagans han servit per a transmetre valors evangèlics.

Els processos formals de canonització van començar durant el s. XV i fins llavors l'Església havia proclamat molts sants per aclamació popular. Aquest podria ser el cas de sant Cristòfor, que si bé creiem en la certesa de la seva existència, el seu perfil històric ens és molt desconegut i gairebé només en coneixem el nom.² Això, però, no ha estat cap obstacle perquè el poble fidel li hagi demostrat un afecte i una devoció molt peculiars. Segurament, en el transcurs de la història, els cristians s'han identificat més amb aquells sants la vida dels quals és farcida d'episodis fantàstics i queden diluïts en la boirosa documentació històrica, que no pas amb altres sants més reconeguts per l'Església, amb vides i cronologies ben documentades, els quals han deixat testimonis del seu pas amb fundacions religioses o produccions literàries sàvies i profundes.

El text conegut més antic és una *Passio* datada del segle VIII, on es narra el martiri de Cristòfor. És una història plena d'episodis fantàstics, cosa que ha conduït la crítica hagiogràfica a dubtar de l'existència del sant. Malgrat la manca de documentació anterior al segle VIII, són nombrosos els testimonis que ens fan pensar que aquest màrtir realment va existir i que va morir a finals de l'any 301 o a principis del 302. Una inscripció de l'any 452, trobada a Haidar-Pascha, a Nicomèdia, ja esmenta una basílica de Bitínia dedicada a sant Cristòfor, manada construir per Eulali, bisbe de Constantinoble, en la qual s'havien dipositat relíquies del sant. El Martirologi Jeronimià del segle V, ja situa la commemoració del martiri de sant

2. T. MATZ . *The DayBook of Saints*, Mitchell Beazley, London, 2000.

Cristòfor de Lícia el dia 25 de juliol a la ciutat de Samos, a Lícia. També la litúrgia ambrosiana del segle V se'n fa ressò.

L'any 536 consta l'assistència al concili de Constantinoble d'un monjo anomenat Foti que procedia d'un monestir sota l'advocació de sant Cristòfor a Taril lió, un indret avui no identificat. En un altre text de l'any 598, el papa sant Gregori el Gran esmenta l'existència del monestir de sant Cristòfor de Taormina, a Sicília.

També l'església visigoda, abans de la invasió islàmica, durant el segle VII, venerava sant Cristòfor en un monestir a Còrdova³ i el breviari i missal mossàrabs escrits per sant Isidor de Sevilla, a finals del s. VI o principis del s. VII, dediquen un ofici especial en honor seu.⁴

El jesuïta Nicolau Serarius, en el seu tractat sobre les lletanies *Litaneutici*, escrit a Colònia l'any 1609, i Molanus, en la seva història de pintures sagrades *De picturis et imaginibus sacris*, escrit a Lovaina l'any 1570, ja tracten de provar l'autenticitat del culte a sant Cristòfor. Ho corroboren també els testimonis dels bolandistes, crítics eclesiàstics que van examinar documents relacionats amb els sants i van publicar les *Acta Sanctorum* a Anvers i Brussel·les a partir de l'any 1643. Gràcies a aquestes actes disposem de les *Passions* de Sant Cristòfor llatines (*BHL 1764 i BHL 1766*) i gregues (*BHG 309, BHG 310 i BHG 311*).

David Woods, professor d'Història Antiga a la University College Cork d'Irlanda, va publicar l'any 1999 uns estudis molt interessants que es basen principalment en fonts documentals gregues, llatines, egípcies i en manuscrits etiòpics del s. XIV, publicats recentment.⁵ El professor Woods manté la hipòtesi que el sant al qual donem culte actualment amb els noms de Cristòfor i Cristòfol, i que en la documentació antiga figura amb els d'*Offero*, *Adokumus*, *Relicto*, *Rebrebus* o *Reprebus*, és realment identificable amb el màrtir egipci conegut com a sant Menna, la historicitat del qual no presenta cap dubte, que també va ser membre de les legions romanes i com sant Cristòfor va morir màrtir per proclamar la fe de

3. M. BRUGADA. *Sant Cristòfor...*, p. 6.

4. *Enciclopèdia Catòlica* [En línia], 1999, s.v. *Sant Cristòfor*.

5. D. WOODS. *Military Martyrs*, University College Cork, 1999.

Crist a principis del segle IV. Sant Menna és patró de la població catalana de Sentmenat, al Vallès Occidental.

Ja hem comentat que el nom grec *Khristóforos* vol dir 'portador de Crist', però no hi ha cap evidència que aquest fos el seu nom en la primera època. Sembla més aviat que va ser un nom atorgat a títol honorífic. Segons les primeres *Passions* gregues, Cristòfor prengué aquest nom en el baptisme. Abans era conegut com *Reprebus*, encara que la primera *Passio* llatina l'anomena *Rebrebus*. Sembla que ambdós noms són una lectura errònia de *Reprobis*, que significa 'reprobat'.

Segons les primeres *Passions* gregues (BHG 309 i BHG 311) i llatines (BHL 1764), Cristòfor va ser un soldat martiritzat per causa de la seva fe a Antioquia, Síria. Malauradament la major part dels actuals relats són plens d'històries fantàstiques afegides durant l'edat mitjana. No és difícil observar que tota la documentació llatina sobre la vida de Cristòfor va sofrir una important evolució. Els textos llatins més antics no són pas una senzilla transcripció dels grecs sinó una evolució seva. Per a aprofundir en els detalls dels textos, és molt important poder disposar tant de la documentació grega com de la llatina.

Un element molt important dels textos grecs i dels llatins és la història que explica com Cristòfor va ser capturat i obligat, per la força, a servir en una unitat militar anomenada pels textos grecs *Unitat Marmaritana*. Els marmaritans eren un poble del nord de l'Àfrica que es trobava on avui hi ha la moderna Líbia. Aquest detall és molt important perquè, segons C. Zuckerman,⁶ hi havia només una unitat romana que inclogués el nom d'aquest poble en el seu títol, la *Cohors Tertia Valeria Marmaritarum*. Aquesta unitat militar va servir a les províncies de *Syria* i de *Syria Euphratensis*. La *Cohors* portava el títol de *Valeria* perquè era el nom de l'emperador, en aquell moment Gaius Aurelius Valerius Diocletianus, que era qui havia reclutat aquella unitat. El fet que Cristòfor fos martiritzat a Síria i que la *Cohors Tertia Valeria Marmaritarum* hagués servit a Síria, confirma que era la unitat on Cristòfor havia estat assignat i també

6. C. ZUCKERMAN. *Comtes et ducs en Egypte autour de l'an 400 et la date de la Notitia Dignitatum Orientis*, *Antiquité Tardive* 6, 1998, p. 137-147.

prova que el martiri no podia ser abans del 284, any en què Dioclecià fou nomenat emperador.⁷

Recentment s'ha publicat un manuscrit etiòpic del s. XIV en el qual es comenta la formació de la *Cohors Tertia Valeria Marmaritarum*. El manuscrit explica com el bisbe Pere d'Alexandria (300 - 311) va fer gestions i va redimir marmaritans que havien estat fets presoners durant la guerra.⁸ Aquest document demostra que la guerra contra els marmaritans va ser posterior al 300, any del nomenament de Pere com a arquebisbe d'Alexandria. Per tant, com que l'arquebisbe Pere no hauria pas estat capaç de redimir presoners durant la gran persecució dels cristians, que durà de l'any 303 al l'any 311, hem de concloure que la campanya contra els marmaritans, on Cristòfor va ser fet presoner, es pot datar entre els anys 300 i 302.⁹

De l'anàlisi dels primers documents que expliquen el martiri de Cristòfor, es pot deduir que el temps transcorregut des del moment que va ser capturat fins a la seva mort, va ser relativament curt i que va ser precisament el baptisme la causa del seu martiri. D'acord amb els primers textos grecs (*p. ex. BHG 310, ch.7*), Cristòfor havia estat batejat pel bisbe Babilas d'Antioquia i com que aquest bisbe va ser martiritzat l'any 251, durant la persecució de l'emperador Deci, el Martirologi Jeronimià va situar erròniament la mort de Cristòfor l'any 250.

En oposició al text grec indicat, la *Passio* llatina (*BHL 1764, ch.7*), assegura que Cristòfor va ser batejat pel prevere Pere. Segons el manuscrit etiòpic ja esmentat, va haver-hi relació entre el bisbe Pere d'Alexandria i els marmaritans. Com que aquest bisbe va restar absent de la seva seu d'Alexandria de l'any 306 fins al seu martiri, l'any 311,¹⁰ i com que algunes fonts indiquen que el bisbe Pere va recórrer Palestina, Mesopotàmia i Sirofenícia,¹¹ és raonable pensar que convertís membres de la *Cohors Tertia Valeria Marmaritarum*,

7. D. WOODS: *Military Martyrs...*

8. G. HAILE. *The Martyrdom of St. Peter Archbishop of Alexandria*, Analecta Bollandiana 98, 1980, p 85-92.

9. D. WOODS. *Military Martyrs...*

10. T. VIVIAN. *St. Peter of Alexandria Bishop and Martyr*, Filadèlfia, 1988.

11. *Ibidem*.

entre els quals hi hauria Cristòfor, que hauria rebut el Baptisme de mans seves en aquest període de temps.

Un altre enigma per resoldre és la data del martiri de Cristòfor. D'acord amb la *Passio* grega (BHG 310), el martiri de Cristòfor va tenir lloc durant el quart any de l'emperador Deci, la qual cosa no és possible, perquè Deci només va ser emperador de l'any 249 al 251 i per tot el que ha estat exposat, els esdeveniments que van conduir al martiri a Cristòfor van succeir uns anys més tard.

L'emperador que restà a Orient durant el període de la gran persecució dels cristians, del 303 al 311, va ser Maximí, al qual Galeri Maximinià proclamà cèsar a Nicomèdia l'any 305. El seu nom abans de ser proclamat emperador era Daza. No és agosarat pensar que el nom Deci de la *Passio* grega és una lectura errònia del nom Daza, com acostumava a passar en les transcripcions dels primers textos grecs i llatins. En aquest cas, el quart any de Maximí fóra l'any 308, any en què David Woods situa el martiri de Cristòfor.

Podríem preguntar-nos encara: després que Cristòfor hagué mort, on van anar a parar les seves despulles? No hi ha cap evidència que s'iniciés un culte al lloc on fou martiritzat, tal com acostumava a succeir. Els primers textos de què disposem no ens ajuden gaire a aclarir-ho, però confirmen que el seu cos va ser tornat al seu país d'origen. Els primers textos grecs asseguren que el bisbe Pere d'Atalia va pagar una important quantitat per recuperar el cos i portar-lo a la seva ciutat. Els textos llatins, en canvi, diuen que va ser el bisbe Atanasi, d'Itàlia, qui va fer els passos per emportar-se'l. Això posa en evidència la dificultat que hi ha quan s'analitzen i es comparen textos antics.

Altres relats indiquen que Pere d'Alexandria, el mateix bisbe que batejà Cristòfor, va retornar el cos al seu país, després de passar per la seva seu d'Alexandria, probablement quan ell va tornar-hi en el breu període en què es van interrompre les persecucions, de l'abril al novembre del 311.

Per què, doncs, l'església d'Egipte no dóna culte a sant Cristòfor? La resposta pot ser que ells no el coneixien amb el nom de Cristòfor. Si considerem com un fet indiscutible que Cristòfor formava part del poble dels marmaritans, cal cercar el seu culte a les

regions situades entre Marmarica i Alexandria i immediatament ens adonem que a 45 km al sud-oest d'Alexandria, a la ciutat coneguda com Abu Mina, existeix des de temps molt antics un culte dedicat a sant Menna. És interessant observar que no tenim cap notícia segura de com s'esdevingué el martiri de sant Menna, però les restes arqueològiques proven que aquest culte es difongué durant el segle IV, en el lloc on es va dipositar el seu cos.¹² L'historiador Hubert Jedin, que ha estudiat les peregrinacions del segle IV, comenta que les peregrinacions a Egipte, al sepulcre de Sant Menna, van arribar a ser com el « Lourdes de la cristiandat antiga ».¹³

Els primers textos grecs que coneixem de la vida de sant Menna, segurament amb relats del bisbe Cir de Cotiea, són farcits de llegendes i d'episodis fantàstics, increïbles. Tampoc les fonts coptes no ens aclareixen gran cosa més. Totes les narracions que es refereixen al martiri de sant Menna, semblen talment extretes de les mateixes fonts gregues ja descrites. Malgrat aquesta imprecisió dels textos antics, l'arqueologia ha demostrat que sant Menna va ser realment un màrtir al qual des dels primers temps l'església d'Alexandria va retre culte en el mateix lloc on havien estat dipositades les seves despulles.

Per les narracions de Cyrus de Cotyaeum, però, sabem que Menna va ser un soldat, que va ser martiritzat en un país foraster i que les seves despulles van ser retornades al seu país d'origen, després de la seva execució. Aquest fet són els mateixos que nosaltres coneixem de la vida de sant Cristòfor. David Woods creu que hi ha motius suficients per a identificar la història de sant Cristòfor amb la de sant Menna.

El fet que Cristòfor fos martiritzat en un indret, però sepultat en una regió més allunyada, explica el poc desenvolupament del seu culte en el lloc del martiri. L'església d'Antioquia va guardar una feble memòria del seu martiri; en canvi, els membres de l'església local d'Abu Mina sempre van recordar que un membre de la seva comunitat havia estat martiritzat en un país llunyà. L'església d'Antioquia no va preservar el veritable nom de Menna perquè

12. P. GROSSMAN. *The Pilgrimage Center of Abû Mînâ*, Leiden, 1998, p.281-302.

13. J. HUBERT. *Manual de historia de la Iglesia*, Vol. III, Herder, Barcelona, 1980, p. 449.

realment no va ser un membre actiu de la seva comunitat. De fet, era un foraster que havia estat batejat poc temps després de la seva conversió al cristianisme per Pere d'Alexandria, un bisbe també foraster, refugiat a l'església d'Antioquia.

Quan el bisbe Pere va tornar a Abu Mina amb les restes de Cristòfor o Menna, cap a la fi de l'any 311, no va tenir gaire temps per a poder explicar o deixar constància escrita de tot el que havia succeït, ja que ell mateix, en reprendre's novament les persecucions l'any 312, va ser martiritzat. L'església copta d'Abu Mina no va guardar el record de les circumstàncies de la mort de Cristòfor; en canvi aquella comunitat va fer perdurar el testimoni que havia donat el seu bisbe Pere perquè servís d'exemple a tota la comunitat cristiana d'Egipte.

Més tard, al final de les persecucions, un membre de l'església d'Antioquia, probablement el bisbe Teòfil l'Indi¹⁴ o un dels seus deixebles, va decidir reunir els pocs records que es tenien del soldat que morí màrtir en defensa de la seva fe i deixar-ne constància escrita, testimoniatge que es va adornar amb llegendes i fets extraordinaris i fantasiosos. Com que no va poder conèixer el nom del soldat, va decidir anomenar-lo amb el nom honorífic que probablement li va ser imposat en el Baptisme, és a dir, Cristòfor, 'el portador de Crist'. Evidentment es referia a qui portava Crist al cor.

Al llarg del temps, a la devoció popular, a més de la crítica dels historiadors, li ha tocat afrontar el reptes plantejats per la crítica racional dels humanistes, dels reformadors i dels espiritualistes del s. XVIII, a banda de la poca consideració de l'Església catòlica envers les formes de devoció popular,¹⁵ tant per les disposicions del concili de Trento, del s. XVI, com en la reforma del Santoral de 1969, promoguda pel Concili Vaticà II, quan es va treure del calendari universal la festivitat d'un gran nombre de sants, entre les quals es trobava la de sant Cristòfor. El seu culte va quedar limitat a les esglésies locals.

14. I. SHAHID. *The Evangelizing Mission of Theophilus The Indian and the Ecclesiastical Policy of Constantinus II*, *Klio* 71, 1989, p. 361-366.

15. M. BRUGADA. *Sant Cristòfor...*, p. 19.

Malgrat aquesta restricció, la festivitat de sant Cristòfor continua gaudint avui dia de gran popularitat tant a Europa com a Amèrica. La seva festivitat se celebra a Orient el dia 9 de maig; a Occident, en canvi, se celebra el dia 25 de juliol. Als regnes hispànics, seguint la tradició mossàrab, la seva festa s'escau el dia 10 de juliol, per no fer-la coincidir amb el 25 de juliol, diada de Sant Jaume.

La devoció popular a sant Cristòfor es va difondre ràpidament per Orient, on ja s'havia consolidat durant el segle V. A l'edat mitjana el seu culte s'estengué per tot Europa. Es tenia com a especial protector de les pestes, fams i tot tipus d'adversitats, per desgràcia tan abundoses a tot l'Occident medieval i que tant van fer minvar la població d'aquestes terres. A Alemanya, va ser considerat un dels catorze sants auxiliadors, dits també «*apotropeus*»: eren els sants més invocats en situacions de greus calamitats naturals. Dels catorze sants, a Catalunya hi havia especial devoció a santa Bàrbara, sant Jordi, santa Margarida i santa Caterina.

Sant Cristòfor també va ser venerat com a protector dels barquers de riu, viatgers, pelegrins, mariners, enquadernadors, descarregadors, mestres d'aixa, camàlics, macips de ribera, bastaixos, bataners, etc. Al nostre barri del Regomir, era patró de manyans, ferrers, armers, beiners i, en general, de tots els oficis del ram del metall.

També es va difondre la creença que tothom qui veiés la figura de sant Cristòfor seria salvat de mort violenta o sobtada, de ser atacat per lladres i animals ferotges, i assegurava als seus devots de morir sota teulat. Era per aquesta raó que s'acostumava a situar capelles amb imatges del sant a les portes de les esglésies, dels albergs, de moltes cases i als portals i principals entrades i sortides de les ciutats.

Una prova de la creença en la protecció del Sant és que al peu de les seves imatges es troben inscripcions que ho confirmen. N'hi ha arreu d'Espanya, com també a França, Itàlia i Alemanya. Algunes d'aquestes inscripcions diuen:

«El dia que vegis l'efígie de sant Cristòfor ten per segur no moriràs de mala mort. Any 1423.»

« Sia quin sia l'indret on tu hauràs vist la imatge de sant Cristòfor, aquell dia restaràs assegurat de no morir de mala mort.»

« Sant Cristòfor gloriós, guardeu-me de tota pena i de tots dolors.»

«Si haveu vist sant Cristòfor, no tingueu por de cap desgràcia.»

«De tempestat, pedra i foc, de fam i de pestilència, de mal i de tota dolència, deslliurau vostres devots.»

«Sant Cristòfor, la teva virtut és tan gran que aquell qui t'ha vist al matí pot riure durant la nit.»

«Després d'haver vist sant Cristòfor ja te'n pots anar tranquil.»

«Qui té vostre retrat, del contagi és preservat.»

En totes aquestes inscripcions i en la imatge senzilla de sant Cristòfor, els homes i les dones d'avui en dia hi hem de saber veure la voluntat del poble de donar un testimoni de fe cristiana, de confiança en Jesucrist i d'amor als germans.

Sant Cristòfor en la tradició oriental

Si visitem el museu bizantí d'Atenes, quedarem segurament molt sorpresos de veure una icona medieval de sant Cristòfor

representat amb cap de gos. Aquesta icona d'Atenes no és pas única. A Grècia hi ha altres representacions monstruoses de sant Cristòfor, les quals, en realitat, són fidels a les més antigues llegendes orientals que van circular ja des del segle V.¹⁶

Segons els primers martirologis de l'Església oriental, sant Cristòfor era un guerrer que pertanyia al poble dels marmaritans, possiblement una tribu berber que formava part de les poblacions camites que habitaven l'actual Líbia.

Icona bizantina que representa la imatge de sant Cristòfor segons la tradició oriental. (Museu Bizantí d'Atenes)

16. F. RACINE. *Monsters at the edges of the world : Geography and Rhetoric under the Roman Empire.*

Els geògrafs romans i, abans d'ells els grecs, consideraven que els confins del seu Imperi, que era el seu món conegut, era poblat per unes races monstruoses de gegants, hermafrodites, homes abominables, els quals sovint menjaven carn humana. Entre aquestes races, molts autors hi incloïen els cinocèfals (del grec *kunokefaloï*), és a dir, persones amb cap de gos que, en lloc de parlar, bordaven. Malgrat que ningú mai no en va poder veure cap, aquestes llegendes van perdurar durant segles.

És ben segur que mai no n'hi va haver, de ciutats de caníbals ni d'abominables. Que els romans haguessin cregut en aquestes llegendes importa poc. En canvi, ens demostra l'interès que tenien per conèixer les regions allunyades del seu Imperi i, alhora, que els seus coneixements geogràfics, imperfectes, els empenyien a imaginar aquestes contradetes irrealment com les ciutats dels caníbals.¹⁷

Es pot pensar també que la representació de sant Cristòfor amb aparença de gos té relació amb un simbolisme complex, present en la mitologia universal, que presenta el gos com a *psykhopompos*, és a dir, com a 'conductor de les ànimes dels morts a l'altra vida'. En la mitologia grega trobem el ca Cèrber com a guardià de l'infern. També trobem el gos associat a la mort, com l'Anubis de l'antic Egipte, el qual presidia els ritus funeraris i l'embalsamament dels cadàvers. En la mitologia nòrdica, Garm era el gos infernal que vigilava l'entrada del Regne de Hel, i encara, en cultures tan allunyades com la xinesa, trobem el T'ien 'kuan amb una funció similar.

Chevallier et Gheerbrant¹⁸ donen un exemple del gos en la tradició asteca, on és sacrificat sobre la tomba del seu amo perquè el guïï en la travessa dels nou rius que li barren el pas per a poder arribar a l'estada eterna.

En la representació de sant Cristòfor amb semblança de gos, Whitall Perry¹⁹ ha volgut relacionar aquest sant amb sant Joan Baptista, com a precursor de la segona vinguda del Crist. La festa de

17. J. METFORD. *Dictionary of Christian Lore and Legend*, s. v. *Christopher, St*, 1983, p.68.

18. CHEVALLIER ET GHEERBRANT. *Dictionary of Symbols*, 1996, s. v. *dog*, p.297.

19. W. PERRY. *The Widening Breach*, 1995, p.76.

sant Joan Baptista s'escau el dia 24 de juny, en ple solstici d'estiu, que relaciona amb la constel·lació de Ca Major.

En certa manera, quan els romans es cristianitzen, tenen necessitat de presentar com a model el «bon bàrbar», és a dir, aquell abominable, ferotge, terrible amb els seus compatriotes, al qual van saber imposar la cultura romana, que en aquella època volia dir el cristianisme, i que havia aconseguit ser un bon cristià. Aquest model era sant Cristòfor.

Els escriptors llatins foren menys propensos a acceptar aquesta mena de relats fantàstics i van traduir el mot *canineus* (amb aparença de gos), per *cananeus* (habitant de la terra de Canaan), la qual cosa va confondre el seu origen.

Les fonts documentals de l'Església ortodoxa oriental són més prosaïques que les de l'Església llatina, però no hi manquen tampoc elements mitològics. Expliquen que en temps de Dioclecià, Cristòfor, que llavors era conegut per Reprebus o Rebribus, pertanyia a un poble de ferotges guerrers que menjaven carn humana. Tenia una gran corpulència i un atractiu especial. Va ser capturat pels romans i assignat a la Unitat Marmarítana, on es convertí al cristianisme i es va dedicar a predicar la fe en Jesucrist entre els seus companys.

Com que el seu atractiu era motiu de temptacions, va demanar a Déu que el seu aspecte esdevingués repugnant. Déu l'escoltà i el transformà amb una aparença com de gos. Durant les persecucions el van denunciar per la seva fe i la seva activitat apostòlica. Va ser empresonat i portat davant d'un tribunal on el jutge el condemnà i li va fer aplicar diversos suplicis per persuadir-lo d'abandonar el cristianisme. Com que amb els turments no aconseguiren el seu objectiu, van encarregar a dues prostitutes, Aquilina i Niceta, que el seduïssin i el corrompessin. Van ser elles les qui foren seduïdes pel missatge evangèlic que Cristòfor els transmeté, es convertiren a Crist i moriren màrtirs en defensa de la seva causa. L'antic Martirologi Romà celebrava la seva festivitat el dia 24 de juliol.

Cristòfor fou apallissat, sotmès al suplici de les sagetes i llençat al foc, però miraculosament en sortí indemne. Veient el jutge que no podien llevar-li la vida, finalment fou decapitat.

Sant Cristòfor en la tradició occidental

La tradició catòlica ha popularitzar molt la vida de sant Cristòfor seguint els continguts de la *Llegenda Àuria*²⁰ de Iacopo da Varazze (+1298), que constitueix una evolució fantàstica de testimonis anteriors i tracta una història diferent de la narrada per la tradició oriental, que és més moralitzant i pragmàtica, i no és altra cosa que una glossa del nom del sant, *Khristóforos*, 'el portador de Crist', del qual deriva la llegenda. Qui porta en un principi a Crist en el cor, se'l fa físicament portador de Jesús, en el simbòlic episodi de traspasar el riu d'una riba a l'altra. Els suplicis del seu martiri, més propis de la llegenda oriental, s'elaboren a partir d'altres models ben coneguts. Aquesta història ja se sabia amb anterioritat a Iacopo da Varazze, perquè havia aparegut durant el segle X, així com també la iconografia que presenta Cristòfor com un gegant, que porta Jesús a les espatlles. Aquesta és la narració que coneixem millor i és la representada en la major part de les imatges, pintures, estampes d'arreu d'Europa.²¹

La *Llegenda Àuria* ens presenta Cristòfor com un jove cananeu d'enorme corpulència i atractiu que estava al servei del rei del seu país. Per a altres tradicions populars és el fill d'un rei de Canaan o de l'Aràbia, l'esposa del qual pregava a la Verge Maria que els concedís un fill, ja que no en podien tenir cap. Les seves pregàries van ser escoltades i els va néixer un fill a qui van posar el nom d'Offero i el seu pare, el rei, el va oferir als déus Macmet i Apol·lo.

Amb els transkurs dels anys aquest noi va arribar a tenir una corpulència i una força extraordinàries i va sortir a córrer món per posar-se al servei del rei més poderós que trobés. En va trobar un de cruel i despietat. El rei en adonar-se de la seva força l'acceptà molt complagut al seu servei i li donà càrrecs de responsabilitat.

20. I. VARAZZE. *La Leyenda dorada*, Alianza, Madrid, 1982.

21. M. BRUGADA. *Sant Cristòfor...*, p. 10.

Un dia, un joglar va arribar a la cort i va ser convidat a un banquet, on tot cantant esmentava el diable. Aquell rei tan poderós, cada vegada que sentia anomenar el diable, s'esgarrifava i s'atemoria. Cristòfor se n'adonà i li preguntà quina era la causa del seu trasbals. El rei es negà a respondre però Cristòfor compregué que el seu senyor no era el rei més poderós i que el diable ho era més que no pas ell.

Sant Cristòfor, segons la tradició occidental, procedent d'un gravat alemany de l'any 1423, preservat en el manuscrit *Laus Virginis*.

Així, Cristòfor marxà d'aquell reialme a la recerca del diable, fins que trobà un general que manava un poderós exèrcit i li preguntà qui cercava. Cristòfor li respongué que anava a la recerca del diable per posar-se al seu servei. El general, que era el diable en persona, li digué: «Jo sóc aquell que tu cerques.» Cristòfor, molt content i satisfet, es posà al seu servei.

Anava cavalcant al seu costat i observà que cada vegada que passaven prop d'una creu, plantada a la vora d'un camí o a les entrades de les ciutats, el diable s'atemia i procurava fer una gran volta per defugir-la. Cristòfor no trigà gaire a preguntar-li quina era la raó d'aquell malestar. El diable li confessà que des que havien clavat en creu un home anomenat Jesús de Natzaret, cada vegada que veia una creu s'espantava i fugia. Llavors Cristòfor li contestà: «Així, doncs, aquest home que anomenes Jesús de Natzaret deu ser més poderós i més gran que tu? Em vas enganyar, ara veig que no ets el més poderós del món.» Cristòfor deixà el diable per anar a cercar Jesús.

Preguntava a un i a l'altre on podia trobar Jesús de Natzaret, però ningú no sabia donar-n'hi raó. A la fi, quan ja estava desesperat, mentre travessava un bosc, trobà una cabana on vivia un ermità i també li preguntà on podia trobar Jesús. L'ermità respongué: «Abans de trobar el príncep que tu cerques, cal que facis penitència.» Cristòfor no n'havia fet mai i no sabia de què li parlava. L'ermità li explicà que calia fer dejuni i pregària, però Cristòfor li contestà que dejunar ho considerava superior a les seves forces i la pregària no sabia com fer-la. Finalment, l'ermità se'l mirà bé i en veure'l tan corpulent li digué: «Veus aquest riu tan fondo? Ningú no pot travessar-lo. Si tu, que ets alt i valent, ajudes els caminants a traspasar-lo, faràs un servei que serà molt agradable a Jesús i ben segur que et manifestarà el seu agraïment.»

Cristòfor es mirà el riu i digué a l'ermità: «Encara que veig que el corrent és molt fort, això sí que penso que ho puc fer i si això és cosa que pot agradar a Jesús, ho faré de bon grat.»

Cristòfor construï una cabana prop del riu i amb un tronc d'arbre, que feia servir de bastó, ajudava els viatgers que volien traspasar d'una banda a l'altra de la riba. Aquest servei el va fer

dies i dies sense que Jesús li manifestés l'agraïment que ell esperava. Però ell perseverà i continuà traspasant gent i més gent.

Un bon dia, Cristòfor estava reposant dins la seva cabana i sentí una veu que cridava de fora estant: «Cristòfor, Cristòfor, vine, ajuda'm a traspassar el riu.» Cristòfor s'alçà tot seguit i sortí fora de la cabana però no veié ningú i tornà a entrar. Al cap d'un moment sentí novament la veu: «Cristòfor, Cristòfor», però tampoc no veié ningú. A la tercera vegada que sentí que el cridaven, sortí i veié un xicot que li demanà que l'ajudés a traspassar el riu.

Cristòfor prengué el noi en braços, se'l carregà a les espatlles i agafant el seu bastó, tal com acostumava a fer sempre, es ficà dins del riu. Encara que el riu no venia pas gaire ple, de seguida va notar que el corrent se l'emportava i, de manera estranya, aquell xicot cada vegada li pesava més i més, fins al punt que Cristòfor pensà que s'ofegarien. Amb penes i treballs guanyaren l'altra riba i quan ja eren sobre terra eixuta, Cristòfor digué al noi: «Escolta, xicot, estic molt avesat a traspassar persones molt més corpulentes que tu, però avui el teu pes m'ha posat en gran perill, talment si hagués portat a les espatlles el món sencer, no hauria estat un pes tan feixuc.» Llavors el noi li contestà: «Sí, Cristòfor, tens tota la raó, portes damunt les teves espatlles el creador del món i tots els pecats que jo he vingut a redimir. Jo sóc Jesús, el Crist, aquell a qui tu serveixes fent traspassar la gent d'un costat a l'altre de la riba. Com a prova i record de la veritat de les meves paraules, planta el teu bastó prop de la teva cabana i demà de matinada el veuràs tot verd i carregat de fruita. El noi desaparegué però Cristòfor, obedient, plantà el bastó tal com li havia manat. L'endemà, quan es llevà, quedà meravellat en veure que el bastó havia crescut i s'havia transformat en una ufanosa palmera, carregada de fulles i dàtils.

El bastó que Cristòfor utilitza per a fer la travessa del riu simbolitza l'*axis mundi*.²² Aquest eix del món és per als cristians la figura del Crist com a unió entre el Cel i la Terra. El simbolisme axial de Cristòfor ve reforçat pel seu bastó, que Crist li mana que planti a terra i que esdevé una ufanosa palmera, carregada de fulles i de fruits. No és pas una casualitat que els autors de les llegendes

22. CHEVALLIER ET GHEERBRANT. *Dictionary of Symbols...*, p. 918.

escollissin la palmera. La branca de palmera ha estat presa com a símbol de triomf o de martiri.

La florida del bastó de Cristòfor recorda esdeveniments similars que trobem en molts relats anteriors. N'exposarem algun a tall d'exemple:

L'Evangeli del Pseudo-Mateu ens fa un bell relat de la fugida a Egipte, on la palmera té un lloc rellevant:

«Vet aquí que al cap de tres dies de viatge Maria estava fatigada per la xardor del sol del desert. Veient una palmera, diu a Josep:

-Descansaré una mica a la seva ombra.

Josep la portà de pressa al peu de la palmera i la desmuntà de l'ase. Maria s'assegué i, mirant la copa de la palmera, la va veure tota carregada de dàtils. Llavors digué a Josep:

-Si pogués ser, com m'agradaria de tenir alguns dàtils d'aquesta palmera!

-Trobo estrany que diguis això -li replicà Josep-. No veus com n'és d'alta, aquesta palmera? I tu penses menjar-ne els dàtils? A mi em preocupa més la manca d'aigua: ja no ens en queda en els odres, i no tenim d'on treure'n per a satisfer la nostra set i la del bestiar.

Llavors l'infant Jesús, que seia rialler a la falda de la mare, diu a la palmera:

-Arbre, vincla't, que amb els teus dàtils has de refer la meva mare.

A aquestes paraules, la palmera vinclà tot d'una la seva copa fins als peus de Maria. I van collir-ne prou dàtils per a alimentar-se'n tots. Però la palmera, malgrat haver-ne collit tot el fruit, encara continuava ajupida, esperant l'ordre d'aixecar-se de llavis d'aquell qui li havia ordenat de vinclar-se. Llavors Jesús li digué:

-Redreça't, palmera, i recupera el teu vigor! Seràs companya dels arbres que tinc al paradís del meu Pare. Però abans obre de les teves arrels la deu que tens amagada a terra. Que en brolli aigua abundant per a satisfer la nostra set!

A l'instant la palmera es redreçà i de les seves arrels començaren a brollar-ne dolls d'aigua cristal·lina, fresca i molt

dolça. En veure aquells dolls d'aigua, tots es van posar molt contents i van apagar la set ells, tots els animals i l'altra gent, tot donant-ne gràcies a Déu.

L'endemà van anar-se'n d'aquell indret. Al punt d'iniciar la marxa, Jesús es girà cap a la palmera i li digué:

-Palmera, et dono aquest privilegi: els meus àngels s'emportaran una de les teves branques i la plantaran al paradís del meu Pare. T'atorgo, a més, aquesta benedicció: tots els qui surtin vencedors en algun combat, sentiran a dir: "Heu arribat a la palma de la victòria."»²³

*La vara d'Aaron.*²⁴ Jahvè va dir a Moisès: «Parla als israelites i fes que et donin una vara per cada casal, de tots els caps dels seus casals, és a dir, dotze vares. [...] Les posaràs a la tenda de l'oracle, davant el testimoniatge, des d'on et parlo. La vara de l'home que hauré escollit brotarà; així acabaré d'un cop les murmuracions que els israelites diuen contra vosaltres.» Moisès va posar les vares davant de Jahvè, a la tenda del testimoniatge, i es trobà que la vara d'Aaron, de la casa de Leví, havia brotat i florit, treia rebrots i en sortien ametlles.

*L'Anunci de les esposalles de la verge Maria.*²⁵ Els evangelis no canònics, en especial el *Protoevangeli de Jaume*, el *Pseudo-Mateu* o una reelaboració abreujada d'aquest darrer, coneguda com a *De Nativitate Mariae*, constitueixen una de les fonts de la medieval *Llegenda àuria* i, malgrat no ser inclosos en el cànon de les esglésies cristianes, contenen tradicions de gran antiguitat. Exerciren una influència notable en la litúrgia i l'espiritualitat dels primers segles i van ser tinguts en gran estima i consideració.²⁶ En ells es descriu les esposalles de Josep i Maria i encara que d'un text a l'altre hi ha certes diferències, en essència diuen el següent:

23. A. PUIG. «Evangeli del Pseudo-Mateu» dins *Apòcrifs del Nou Testament*, Barcelona, Facultat de Teologia de Catalunya : Fundació Enciclopèdia Catalana : [Proa], cap. XIII, p. 210.

24. Nm 17, 16-26.

25. A. PUIG. «Protoevangeli de Jaume» i «Evangeli del Pseudo-Mateu», dins *Apòcrifs del Nou Testament...*, cap.IX i cap.VIII, respectivament.

26. A. PUIG. *Jesús, un perfil biogràfic*, Proa, 2004, p. 41.

«Maria vivia al temple del Senyor, junt amb altres verges, però quan complí dotze anys, els sacerdots es reuniren per deliberar i van dir al gran sacerdot:

-Tu tens a càrrec teu l'altar del Senyor. Entra-hi i prega per ella. Nosaltres farem allò que el Senyor Déu et manifesti.

El gran sacerdot va entrar al Sant dels Sants amb el mantell de les dotze campanetes i pregà per ella. I vet aquí que l'àngel del Senyor se li presentà dient:

-Zacaries, Zacaries! Surt i convoca els vidus del poble, que portin una vara cadascun. La noia serà l'esposa d'aquell al qual el Senyor Déu manifesti un senyal prodigiós (En el llibre *De Nativitate Mariae*, el gran sacerdot, d'acord amb la profecia d'Isaïes, digué que la verge havia de ser confiada a aquell la vara del qual hagués florit.) Van sortir els heralds per tot el territori de Judea. Ressonà la trompeta del Senyor i tots hi van córrer.

Josep llençà la dextral i sortí també a trobar-los. I es van presentar tots plegats al gran sacerdot amb les vares. El gran sacerdot recollí les vares, entrà al temple i es posà a pregar. Acabada la pregària, prengué les vares, sortí i els les tornà. Però a les vares no hi havia cap senyal. Josep recollí la darrera vara. Aleshores de la vara va sortir-ne un colom que es posà sobre el cap de Josep.

L'arbre de la Creu. L'arbre de la Creu de Crist, que en moltes representacions de l'edat mitjana té nusos i branques, s'ubica simbòlicament en el centre místic del món i pot servir com un pont o una escala per a unir el cel i la terra.

En la seva constant florida, la Creu de Crist dóna també fruits, però aquests fruits no són materials, són fruits de salvació.

En relació amb la llegenda de sant Cristòfor, no podem limitar-nos a afirmar que únicament és l'explanació del seu nom, el que tècnicament s'anomena una *derivatio nominis*.²⁷ Òbviament, el nom *Cristòfor*, d'arrel grega, significa, com ja hem dit, 'portador de Crist'. Iacopo da Varazze, en la seva *Llegenda Àuria*, ens diu que Cristòfor s'anomena així per quatre raons ben justificades: en primer lloc, portà Jesús físicament sobre les espatlles quan travessà el riu; segon, perquè el portà dins del seu cos, per la penitència; tercer, el

27. M. BRUGADA. *Sant Cristòfor...*, p. 15.

portà dins del seu cor, per l'amor i la devoció, i quart, el portà en els seus llavis quan el predicava entre la seva comunitat. Cristòfor és aquí un exemple per al cristià, quan accepta Jesucrist en qualsevol situació. En certa manera, Cristòfor és l'instrument gràcies al qual Crist «travessa les aigües». Recordem els Evangelis, quan Crist camina sobre les aigües. En aquesta narració, Pere també és capaç de caminar-hi. El que sosté Pere és la fe. Podríem dir que la fe és «l'instrument» que sosté a Pere.

Tal com ja s'ha dit, és ben conegut el simbolisme de la travessa del mar o del riu, en barca o per un pont, en les diverses mitologies. La més coneguda, en el nostre món occidental, és la de Caront, divinitat infernal, fill d'Èreb i de Nix. La seva funció era guiar una barca amb la qual les ànimes dels morts travessaven l'Aqueront. Per aquest servei els cobrava una moneda i això originà el costum, en moltes cultures, de posar una moneda a la boca dels difunts abans d'enterrar-los.²⁸ Segons R. Guénon,²⁹ la travessa de les aigües representa la darrera transició. A una riba l'estat corporal, subjecte a canvis; a l'altra, l'estat definitiu de l'ésser, alliberat totalment de la mort.

En la llegenda de sant Cristòfor trobem una versió cristiana de la simbòlica travessa de les aigües. Aquest simbolisme significa un canvi d'estat, generalment del «més baix» al «més alt», és a dir, de la vida terrenal a la vida eterna. El riu és el lligam entre totes dues vides. En el cas de sant Cristòfor es presenta un afegitó, dels més interessants, al simbolisme de la barca-pont. Sant Cristòfor és ell mateix el mitjà per a travessar les aigües. Aquesta analogia entre la barca i el cos humà no és pas única. Sant Ambrós veu en l'Arca de Noè una representació del cos humà, i sant Agustí, una prefiguració de la Ciutat de Déu, l'Església i el cos de Crist.

28. J. PARRAMON. *Diccionari de la mitologia grega i romana*, Edicions 62, Barcelona, 2001.

29. R. GUÉNON. *Fundamental Symbols*, Cambridge, Quinta Essentia, 1995.

A més a més, sant Cristòfor ens presenta una imatge de submissió, ja que porta el pes de Crist i, per tant, dels pecats del món. Es pot establir una comparació evident entre Atlas i sant Cristòfor. Tots dos són gegants que porten el pes del món. Atlas va ser condemnat a portar el pes del món per tota l'eternitat. Només en va ser alleugerit un curt instant gràcies a Hèrcules, un heroi solar que presenta una analogia amb el Crist. En la tradició cristiana és Crist qui porta el pes del món i, en certa manera, és alleugerit per Cristòfor durant la travessa del riu.

A partir d'aquest moment, la llegenda occidental ofereix diverses versions. Unes diuen que Jesús mateix el batejà, altres que fou l'ermità qui el va acabar d'instruir abans d'administrar-li el baptisme. Ja hem vist que altres fonts indiquen que fou el bisbe Pere. Després del seu bateig, Cristòfor anà a la regió de Lícia i Samos a proclamar l'Evangelí i fou allí on va rebre la corona del martiri. Després de sofrir diverses proves martirials i d'haver promès la guarició i la fe al jutge que decretà el seu martiri, finalment fou degollat.